J. SLIS, 13(1): 94-109, Spring 2021

ISSN: 2008-5222
slis.scu.ac.ir

Shahid Chamran University of Ahvaz

Journal of Studies in Library and Information Science
(*JSLIS*)

https://doi.org/10.22055/slis.2019.22438.1348

Research Paper

The Role of the Reading Stations in Promoting Book Reading Habits in Mashhad city

Fahimeh Rajabi1, Mohsen Nowkarizi2*, Masoumeh Tajafari3

1. KIS dept., Education and Psychology faculty, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran
2. KIS dept., Education and Psychology faculty, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran
3. Assistant Professor of Knowledge and Information Science, Ferdowsi University of Mashhad

Article Info.

Accepted: 18.02.2021 **Received**: 15.05.2020

Abstract

Background and Objectives: The study aimed at evaluating the role of the implementation of the reading station plan in the rate of reading and reviewing the reading situation after its implementation. To reach the point, the following objectives were considered:

1. To investigate the population satisfaction of the books' content available in the reading station.
2. To review the population satisfaction of the location and number of reading stations.
3. To assess the reading level promotion of the population in pursuit of the reading station plan implementation.
4. To measure the success and progress of the reading station plan through surveying the views of the people who are involved with the plan.
5. To measure the impact of the demographic factors such as gender, age, level of education on the use of the reading station.

Methodology: This was practical research which had used a survey design. There were 2 populations for the study. The first population consisted of all the people who have used the reading stations in Mashhad City since 2013. The second one included all the librarians responsible for the reading station plan. Cluster sampling approach was used for the first population. Based on Cochran's sample size formula, a sample of 180 people has selected from the stations' readers. The data tool was a researcher made questionnaire. The researchers distributed it in 10 stations in 6 days during a week, only 172 questionnaires were returned. In the second population, all the responsible librarians were interviewed through a semi-structured interview. To measure the content validity, 5 KIS faculty members reviewed the questionnaire and their comments were included in it. To assess the reliability, the questionnaire was submitted to 30 people in a pilot study, and then Cronbach's alfa was calculated for it which was 0.89 which indicated the reliability was high enough. The data was analyzed using descriptive and inferential statistics, interpretive analysis and SPSS were used to analyze the data.

Findings: The level of users' satisfaction of reading stations' books was significantly higher than the average (score 3 out of 5). The level of user' satisfaction of the reading stations' location was also significantly above the average. The reading stations were relatively successful in promoting the people's reading level and in this regard their role was significantly higher than average. The average users' reading level was increased considerably with the implementation of the reading station plan. There was no significant difference between female and male's use of the reading stations. The findings didn't indicate any significant differences among the people with the various levels of education and age groups in their use of the reading stations. Based on the experts' comments, the reading station plan had a great impact on increasing the level reading of citizens and would promote the reading habits of the people, so they believed the reading station plan was successful. Again, they stated that the plan required spending much time and advertising to be more successful. They suggested some ways to improve their impacts such as: to increase the number of the reading stations throughout the city, advertise for them in press to represent the reading station plan, and finally provide a various range of books of all subjects.

Discussion: The finding indicated that the satisfaction of the people of the books in the reading stations were higher than the average. Thus, to get around this plan and that the people's satisfaction of the books reaches the desired level, it should be paid more attention to it. It seems to be more satisfying with the plan, it is necessary to provide diverse resources. As a result, its use will further increase. The results of the study showed that the location of the reading station was very effective in using it and if they were situated in places that were most visible and accessible (sidewalks and parks), they would be visited more and more. It seems one should redesign their construction and the new construction might be situated in open places so that one may locate it in open sidewalks and parks. As the results indicated the success of the reading stations, we propose to use them in a wide range to increase the reading per capita. According to the findings, the age group 21 to 40 years old has used them more, and in opposite the group aged 12 to 20 years old had less use rather than the others. It seems the reading station authorities should pay more attention to this age group needs and provide them with some appropriate books or to revise their books for the subject matters.

In addition to these, the findings revealed that reading stations had some advantages and disadvantages. According to experts' views, their benefits may include their accessibility for the public, and their free availability. On the contrary, there are some weaknesses for them such as their lost and unreturning, the lack of the people' views on the books to update and replace them.

According to the results, it seems if sufficient funding is provided to equip the reading stations and if the habits to use and to introduce them are created through the help of advertising and informing, the people satisfaction with the books is increased by selecting the contents in line with their needs, and finally the station book number is increased, the plan will reach the goals and will consult more and more.

Keywords: *Reading station, promote reading, reading habit, Mashhad, Public library*

***Corresponding author**
Email: mnowkarizi@um.ac.i

فصلنامه
مطالعات کتابداری و علم اطلاعات. سال سیزدهم، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

مقاله پژوهشی

نقش ایستگاه مطالعه در ترویج فرهنگ کتابخوانی در شهر مشهد

فهیمه رجبی۱ ، محسن نوکاریزی۲* ، معصومه تجعفری۳

۱. علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
۲. علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
۳. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۲/۲۶ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۳۰

چکیده

هدف: : هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی وضعیت کتابخوانی پس از اجرای طرح ایستگاه مطالعه در شهرستان مشهد و نیز سنجش رضایت افراد استفاده¬کننده از ایستگاه¬های مطالعه می‌باشد.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که به روش پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش متشکل از تمامی افرادی که از سال ۱۳۹۲ از ایستگاه¬های مطالعه در شهرستان مشهد استفاده کرده و کتابداران مسؤول طرح ایستگاه مطالعه بود. برای نمونه¬گیری در جامعه کاربران، از روش نمونه¬گیری تصادفی خوشه¬ای استفاده شد و ابزار گردآوری داده¬ها، پرسشنامه محقق¬ساخته بود. در جامعه دوم، از روش سرشماری استفاده شد و ابزار گردآوری داده¬ها، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود.

یافته‌ها: ایستگاه¬های مطالعه در ارتقای مطالعه افراد نسبتاً موفق بوده و نقش آن¬ها در ارتقای مطالعه، بالاتر از حد متوسط بود و میانگین میزان مطالعه افراد افزایش یافته بود. میزان رضایت افراد از کتاب¬های ایستگاه مطالعه، و از محل قرار¬گیری ایستگاه¬های مطالعه، بالاتر از حد متوسط بود. هم¬چنین یافته¬ها نشان داد که تفاوت معناداری بین میزان استفاده از ایستگاه مطالعه و متغیرهای سطح تحصیلات، گروه سنی و جنسیت وجود نداشت.

نتیجه‌گیری: بر طبق یافته‌های پژوهش در صورتی که بودجه کافی برای تجهیز ایستگاه مطالعه فراهم شود؛ با ¬تبلیغات و آگاهی‌رسانی، فرهنگ استفاده از آن ایجاد و به معرفی آن پرداخته شود؛ با انتخاب محتوای کتاب¬های هم¬راستا با نیاز جامعه رضایت بیش‌تری فراهم شود، و همچنین تعداد ایستگاه¬های مطالعه افزایش یابد، طرح ایستگاه مطالعه به اهداف خود خواهد رسید و بیش از پیش مورد استقبال قرار خواهد گرفت.

کلیدواژه‌ها: *: ایستگاه مطالعه، ترویج مطالعه، فرهنگ کتابخوانی، شهر مشهد.*

*(نویسنده مسئول)، ایمیل: mnowkarizi@um.ac.i

مقدمه و بیان مسئله

توسعه فرهنگی هر جامعه در گرو گسترش فرهنگ کتابخوانی است و کتاب و کتابخوانی یکی از عوامل مهم پیشرفت و اعتلای فرهنگ جامعه است، زیرا هرچه سطح بینش و آگاهی عمومی بیشتر باشد، آن جامعه در پیشبرد اهداف ملی و فراملی خود موفق‌تر خواهد بود (پارکر، ۱۳۸۲)، به‌طوریکه یکی از شاخص‌های مهم در مقوله فرهنگ، شاخص میزان مطالعه است. با وجود آن که ایران کشوری فرهنگی محسوب می‌شود، همواره در گزارش‌های آماری به میزان پایین مطالعه در میان مردم اشاره شده است. آمارها حاکی از این است که اتفاق نظری در خصوص میزان مطالعه در میان پژوهشگران و سازمان‌ها وجود ندارد، به گونه‌ای که مدت زمان های متنوعی از یک ساعت و بیست و نه دقیقه در هفته (واعظی، ۱۳۹۰) تا ۱۳ دقیقه در روز (شورای فرهنگ عمومی کشور، ۱۳۹۰) گزارش شده است. در حالی‌که سرانه مطالعه در کشورهای پیشرفته در مقایسه با سرانه مطالعه در ایران بسیار متفاوت است. در پژوهشی که مرکز بین‌المللی مطالعات گذران وقت در سال ۲۰۱۰ در ۲۲ کشور انجام داده است، کشور فنلاند با ۴۲ دقیقه مطالعه در روز، بیش‌ترین آمار مطالعه را به خود اختصاص داده است و بعد از فنلاند، کشور استونی با ۳۵ دقیقه و کشور آلمان با ۳۳ دقیقه در مرتبه‌های بعدی قرار دارند (کیمبرلیو رابینسون[1]، ۲۰۱۰). این آمار به‌خوبی نشان می‌دهد سرانه مطالعه در ایران در سطح قابل قبولی نیست.

از آنجا که مطالعه و کتابخوانی یکی از مهم‌ترین ارکان توسعه هر کشور محسوب می‌شود، گسترش، ترویج و نهادینه نمودن عادت مطالعه باید در رأس برنامه‌های دولت و مردم قرار گیرد و همه دستگاه‌های مسؤول با تلاش در جهت رفع موانع موجود، گام‌های جدی‌تری در این زمینه بردارند (نوکاریزی، نارمنجی و دهقانی، ۱۳۹۳). در این راستا، یکی از راه‌های ترویج فرهنگ کتابخوانی، مردمی‌کردن و تأمین منابع و ایجاد انگیزه در یکایک افراد جامعه است. نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور برای ترویج کتاب در میان مردم و افزایش رغبت به مطالعه، طرح ایستگاه مطالعه را اجرا کرده است که از مهم‌ترین اهداف این طرح، ارتقای سرانه مطالعه مفید و ترویج فرهنگ کتابخوانی در سراسر کشور است (وبگاه ایستگاه مطالعه[2]، ۱۳۹۴).

طرح ایستگاه‌های مطالعه در تاریخ ۱۶ بهمن ۱۳۹۱ توسط نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور اجرا شد. کتاب‌ها در این طرح برای افرادی طراحی شده است که چندان اهل مطالعه نیستند، بدین معنا که ابتدا با توجه به بررسی‌های پیشین، کتاب‌هایی کم حجم که به لحاظ موضوعی متناسب با ذائقه عمومی جامعه باشد، انتخاب می‌گردد و در مکان‌های پرتردد شهر در اختیار افراد جامعه قرار داده می‌شود. در قسمت پایین هر ایستگاه مطالعه، محلی برای بازگرداندن کتاب‌های مطالعه شده تعبیه شده است که در آن افراد می‌توانند پیشنهادهای خود را برای اجرای بهتر این طرح ارائه کنند. این ایستگاه‌ها کتابدار ندارند و مردم می‌توانند مستقیماً به قفسه‌ها مراجعه کنند و متناسب با علاقه خود کتاب بردارند (صفوی، ۱۳۹۳).

در واقع اهداف طرح ایستگاه مطالعه شامل افزایش سطح تماس مردم و کتاب، دسترسی سریع و آسان به منابع اطلاعاتی مفید، ارتقای سطح مطالعه و ترویج امر کتابخوانی، هدایت افکار عمومی و جریان‌سازی فکری، ترویج مطالعه مفید، مؤثر و کاربردی، و افزایش گرایش شهروندان به استفاده مفید از وقت بوده است (صفوی، ۱۳۹۳).

با شروع این طرح از سال ۱۳۹۱، شهرهای مختلف در سراسر کشور از آن استقبال کردند و به تدریج به راه‌اندازی این ایستگاه‌ها مبادرت ورزیدند. شهر مشهد نیز، با راه‌اندازی ۳۰ ایستگاه مطالعه در اماکن عمومی و مکان‌های پرتردد از جمله پایانه‌های مسافربری، راه‌آهن، فرودگاه، بیمارستان‌ها و ایستگاه‌های مترو رتبه نخست را از نظر تعداد ایستگاه مطالعه در استان خراسان کسب کرد. اما صرف ایجاد ایستگاه مطالعه و تعداد زیاد آن نمی‌تواند نشانگر بالابردن سطح مطالعه و ترویج عادت به آن باشد، مگر آنکه همواره فعالیت‌های این ایستگاه‌ها مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد. با توجه به قدمت چند ساله این

1 . Kimberly & Robinson
2. http://www.imketab.ir/

ایستگاه‌ها در سطح شهر مشهد و شناخت نسبی شهروندان از آن‌ها، تاکنون هنوز مشخص نشده است که ایستگاه‌های مطالعه این شهرستان تا چه میزان توانسته‌اند عادت به مطالعه و کتابخوانی را در بین مراجعان خود رواج دهند و تاکنون اثربخشی آن در ابعاد گوناگون مورد بررسی قرار نگرفته است. لذا با نگاه ارزیابانه به این طرح، این پرسش مطرح می‌شود که اجرای این طرح چه نقشی در عادت به کتابخوانی و مطالعه داشته است؟ به بیانی دیگر، انتظار می‌رود با اجرای این طرح، کتابخوانی در بین افراد جامعه بیش‌تر شده باشد. اما مسأله مهم این است که مشخص نیست آیا طرح ایستگاه مطالعه در شهرستان مشهد تا کنون توانسته است به اهداف خود که در بالا اشاره شد، دست یابد؟

بنابراین هدف اصلی این پژوهش، ارزیابی اجرای طرح ایستگاه مطالعه بر میزان مطالعه و بررسی وضعیت کتابخوانی پس از اجرای طرح ایستگاه مطالعه در شهر مشهد بود. در همین راستا و برای رسیدن به این هدف اصلی، اهداف فرعی زیر مورد توجه قرار گرفت:

۱. بررسی میزان رضایت افراد از منابع موجود در ایستگاه‌های مطالعه؛
۲. بررسی میزان رضایت افراد از محل قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه؛
۳. سنجش میزان موفقیت طرح ایستگاه مطالعه از دیدگاه مسؤولان اداره کتابخانه‌های عمومی شهرستان مشهد؛
٤. سنجش ارتقای سطح مطالعه افراد در پی اجرای طرح ایستگاه مطالعه؛
٥. مقایسه میزان مطالعه کاربران قبل و بعد از اجرای طرح؛
٦. نقش عوامل جمعیت‌شناختی، مانند جنسیت، سن و سطح تحصیلات در میزان استفاده از ایستگاه مطالعه.

پرسش‌های پژوهش

۱. تا چه حد افراد از منابع موجود در ایستگاه‌های مطالعه رضایت دارند؟
۲. تا چه حد افراد از محل قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه رضایت دارند؟
۳. تا چه حد مسؤولان اداره کتابخانه‌های عمومی شهرستان مشهد طرح ایستگاه مطالعه را موفق می‌دانند؟
٤. اجرای طرح ایستگاه مطالعه، تا چه حد سبب ارتقای سطح مطالعه افراد شده است؟
٥. آیا بین میانگین میزان مطالعه کاربران قبل و بعد از اجرای طرح تفاوت معنادار وجود دارد؟
٦. آیا عوامل جمعیت‌شناختی، مانند جنسیت، سن و سطح تحصیلات در میزان استفاده از ایستگاه مطالعه نقش داشته‌اند؟

پیشینه پژوهش

بررسی پژوهش‌های انجام گرفته در حوزه مطالعه و ترویج کتابخوانی نشان داد که با توجه به جدید بودن موضوع این پژوهش و گذشت کم‌تر از چند سال از راه‌اندازی ایستگاه مطالعه، پژوهش‌های معددوی درباره ایستگاه مطالعه انجام شده است، بنابراین در ابتدا منتخبی از پژوهش‌های مرتبط با موضوع کتابخوانی و عادت مطالعه و سپس پژوهش‌های مرتبط با ایستگاه مطالعه بیان می‌شوند.

معرف‌زاده و ایرجی (۱۳۸۹) عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه در میان مراجعان ۲۰ تا ۳۰ ساله کتابخانه‌های عمومی شهرستان ماهشهر را مورد بررسی قرار دادند و به این نتایج دست یافتند که بین تحصیلات افراد و درآمد خانواده و میزان استفاده از کتابخانه، رابطه معنادار وجود داشت و هم چنین بین عوامل تأهل و جنسیت با مطالعه رابطه معناداری وجود نداشت. پژوهش میرحسینی و بهرامی (۱۳۹۱) با هدف سنجش میزان تأثیر کتابخانه تلفنی رنگین‌کمان شهرداری سمنان بر افزایش فرهنگ مطالعه

کودکان و نوجوانان انجام گرفت. نتایج حاکی از آن بود که کتابخانه تلفنی نقش مثبتی در افزایش میزان مطالعه کودکان و نوجوانان داشت. یافته‌های پژوهش مؤتمنی، همتی و مرادی (۱۳۹۱) نشان داد که کمبود کتاب‌های مورد نیاز جوانان، مهم‌ترین مانع حضور آن‌ها در کتابخانه‌ها بود و عواملی مانند به‌روز نبودن منابع کتابخانه‌ها، نبود انگیزه و زمان کافی برای مطالعه، مناسب نبودن شرایط فیزیکی کتابخانه‌ها در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. در پژوهشی دیگر، نوکاریزی و دیگران (۱۳۹۳) به بررسی رابطه بین سرمایه فرهنگی والدین و میزان استفاده فرزندان از مواد کتابخانه‌ای در بین کاربران کتابخانه‌های عمومی استان خراسان جنوبی پرداختند. نتایج نشان داد که بیش‌ترین استفاده پاسخگویان در میان انواع مختلف مواد کتابخانه‌ای مربوط به کتاب‌های تخصصی رشته تحصیلی‌شان بود. هم‌چنین پاسخگویان از کتاب‌های مرجع نسبت به سایر مواد کتابخانه‌ای کم‌تر استفاده می‌کردند. به اعتقاد پژوهشگران، ایجاد عادت به مطالعه و ترویج آن، حمایت سه نهاد «خانواده، مدرسه و کتابخانه»را می‌طلبید. نگرش دانشجویان نسبت به عادت مطالعه نیز توسط احمد[1](۲۰۱۵) بررسی شد. در این پژوهش عادت مطالعه و نگرش دانشجویان کارشناسی در یک دانشگاه دولتی مالزی[2] بررسی شد. یافته‌های به‌دست آمده از این پژوهش نشان داد که با وجود نگرش مثبت نسبت به مطالعه، این دانشجویان به طور جدی عادت مطالعه مناسب نداشتند. وی فعالیت‌هایی نظیر باشگاه کتاب، نمایشگاه‌های کتاب و تبلیغات کتاب را در ایجاد عادت مطالعه تأثیرگذار دانست و نقش والدین و جامعه را در ایجاد انگیزه مطالعه حیاتی قلمداد کرد. ابو[3] (۲۰۱۶) در مقاله‌ای پژوهشی به بررسی عادات مطالعه کاربران کتابخانه مرکزی دانشگاه بهاراتی‌دیسان[4] پرداخت. هدف اصلی مطالعه کاربران کسب اطلاعات بود و اکثریت کاربران مجله و روزنامه مطالعه می‌کردند. هم‌چنین اکثر کاربران روزانه دو تا سه ساعت مطالعه می‌کردند و ترجیح می‌دادند که در هنگام صبح مطالعه کنند و تماشای تلویزیون را به عنوان مانع اصلی مطالعه معرفی کردند.

از پژوهش‌هایی که در رابطه با ایستگاه مطالعه انجام شده است، می‌توان به این موارد اشاره کرد. محمد[5] و دیگران (۲۰۱۲) در دانشگاه داتین سری اندون[6]، روش‌های مطالعه و علاقه دانشجویان به مطالعه را با استفاده از ایستگاه‌های مطالعه که در سراسر پردیس دانشگاه قرار داده شده بود، مورد سنجش قرار دادند. نتایج پژوهش نشان داد که ارزیابی دانشجویان از ایستگاه‌های مطالعه مثبت بود و آنان ابراز کردند که برخی کتاب‌های ایستگاه، قدیمی یا بیش از حد علمی و نامربوط به علایق آن‌ها بود. در خصوص اثربخشی طرح ایستگاه مطالعه، حریری، اباذری و نصیری شفتی (۱۳۹۴) به بررسی طرح ایستگاه مطالعه در سطح شهر تهران از دیدگاه کاربران پرداختند. نتایج نشان داد که ایستگاه مطالعه از نظر دسترسی و تجهیزات، مدیریت و منابع مطالعاتی در حد پایین‌تر از متوسط برآورد شد. فرهنگ عمومی جامعه (ارزشی که جامعه به مطالعه می‌دهد) و هم‌چنین عامل کمبود وقت، بیش‌ترین عامل تأثیرگذار در استفاده از ایستگاه مطالعه در شهر تهران گزارش شد. مرادی (۱۳۹۵) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی میزان همخوانی منابع موجود در ایستگاه‌های مطالعه در شهر بوشهر با نیازهای اطلاعاتی مراجعان آنها پرداخت. بیش از نیمی از مراجعان در حد متوسط از خدمات ارائه شده رضایت داشتند. بیشترین نیازهای اطلاعاتی مراجعان مربوط به حوزه‌های پزشکی، ادبیات و روانشناسی و کمترین نیاز، مربوط به حوزه مذهبی و تاریخ بود. وجود کتاب‌های جدید، اطلاع‌رسانی و تبلیغات در راستای وجود ایستگاه‌های مطالعه در استفاده و استقبال مراجعان از ایستگاه‌های مطالعه نقش داشت.

1. Ahmed
2. Umskal University
3. Abu
4. Bharathidasan
5. Mohamed
6. Datin Seri Endon

به‌طور کلی بررسی پژوهش‌های انجام گرفته در حوزه مطالعه و ترویج کتابخوانی نشان داد که پژوهش‌های اندکی در رابطه با ایستگاه مطالعه انجام شده است و از آن‌جا که تاکنون در این زمینه در شهرستان مشهد پژوهشی انجام نپذیرفته است، ضروری به‌نظر می‌رسید که اثربخشی آن در ابعاد گوناگون مورد بررسی قرار بگیرد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی است که به روش پیمایشی انجام شد. جامعه آماری این پژوهش شامل دو جامعه کاربران ایستگاه مطالعه و کارشناسان طرح ایستگاه مطالعه بود. جامعه اول متشکل از تمامی کاربران ایستگاه‌های مطالعه در شهرستان مشهد از سال ۱۳۹۲ بود. از آن‌جایی که آمار دقیقی از تعداد تمامی کاربران در دسترس نبود، جامعه پژوهش حاضر از نوع جامعه نامحدود تعیین شد. برای تعیین حجم نمونه در جامعه با توجه به نامحدود بودن حجم جامعه، از فرمول کوکران برای جامعه نامحدود استفاده شد (مؤمنی و فعال قیومی، ۱۳۸۹).

$$n = \frac{z^2\, p(1-p)}{d^2}$$

که در آن:

n= حجم نمونه؛

z=۱.۹۶ نمره استاندارد در سطح ۹۵ درصد؛

p=۰.۵ نسبت صفت متغیر؛ اگر مقدارpدر دسترس نباشد، می‌توان آن را برابر ۰.۵ در نظر گرفت. در این صورت مقدار واریانس به حداکثر خود یعنی ۲۵ درصد (p.۲۵= q ×)رسانده شده است (سرمد، حجازی و بازرگان، ۱۳۸۵)؛ d = مقدار خطای حاصل از برآورد آماری. مقدار d معمولا عددی کم‌تر از ۱۰ درصد انتخاب می‌شود (حسینی، ۱۳۸۲).ت حداقل حجم برای پژوهش حاضر ۱۸۰ نفر تعیین گردید و از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای استفاده شد، به این ترتیب که ایستگاه‌های مطالعه به خوشه‌هایی تقسیم شدند (۳۰ خوشه) و سپس یک نمونه تصادفی از این خوشه‌ها انتخاب شد (۱۰ ایستگاه).از هر ایستگاه ۱۸ نفر برای پاسخ‌گویی به پرسشنامه‌ها انتخاب شدند، به این صورت که به هر ایستگاه، در شش روز متفاوت (بین ساعات هشت تا ده و ده تا دوازده، نوبت ظهر بین ساعات دوازده تا دو و دو تا چهار و نوبت بعدازظهر بین ساعات چهار تا شش و شش تا هشت) و در هر روز فقط در یکی از زمان‌های یاد شده مراجعه شد و در هر نوبت سه نفر به پرسشنامه پاسخ دادند. در ضمن در هر نوبت به طور معمول بیش از سه نفر به ایستگاه مراجعه نمی‌کردند. در مواردی اندکی که مراجعه‌کنندگان به سه نفر نمی‌رسیدند، جمع‌آوری اطلاعات توسط فردی جانشین برای رسیدن به سطح ۳ نفر پس از ساعت یاد شده ادامه می‌یافت. البته این کار در موارد بسیار اندکی اتفاق افتاد. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق‌ساخته بود و در دو قسمت تهیه شده بود. در قسمت نخست برمبنای اهداف و پرسش‌های پژوهش، ویژگی‌های فردی افراد و میزان استفاده آن‌ها از ایستگاه‌های مطالعه پرسیده شد و قسمت دوم پرسشنامه شامل ۲۰ سؤال بسته بود. این پرسشنامه شامل ۴ مؤلفه اصلی (ارزیابی ارتقای مطالعه، رضایت از محتوا، محل قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه، میزان مطالعه قبل و بعد از اجرای طرح ایستگاه مطالعه) بود که برای هریک از این مؤلفه‌ها چندین گویه در نظر گرفته شد. به منظور تعیین روایی محتوا، پرسشنامه در اختیار ۵ نفر از استادان متخصص در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی قرار گرفت تا محتوای پرسش‌های مندرج در آن مورد بررسی قرار گیرد. سپس بر اساس دیدگاه‌های آنان، تعدادی از گویه‌ها حذف و برخی اصلاح شدند و در نهایت، پیشنهادها و اصلاحات ارائه شده در تنظیم نهایی پرسشنامه لحاظ شد و بدین روش اعتبار صوری و محتوایی پرسشنامه فراهم شد. برای سنجش پایایی

نیز پرسشنامه طراحی شده در یک اجرای مقدماتی در اختیار ۳۰ نفر قرار گرفت و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، ضریب پایایی ۰/۸۹ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی بالای پرسشنامه بود.

جامعه دوم پژوهش، کتابدارانی بودند که در طرح ایستگاه مطالعه مشارکت داشتند (در شهرستان مشهد سه کارشناس مسؤولیت رسیدگی به ایستگاه‌های مطالعه را بر عهده داشتند) که با همه آنان مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شد. مصاحبه شامل ۶ سؤال باز بود. به منظور بررسی و تعیین روایی مصاحبه، پرسش‌های مصاحبه در اختیار متخصصان در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی قرار گرفت و روایی آن تأیید شد. در ضمن امکان سنجش پایایی سؤالات مصاحبه با وجود تعداد افراد بسیار اندک، میسر نشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. در بخش توصیفی از جداول توزیع فراوانی، شاخص‌های مرکزی (میانگین) و شاخص‌های پراکندگی (انحراف معیار) استفاده شد و در سطح استنباطی آزمون‌های مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل داده‌ها عبارت بودند از: آزمون تی یک نمونه، کروسکال والیس، یومن‌ویتنی، ویلکاکسون، علامت و آزمون شاپیروویلک. همچنین نتایج توصیفی آزمودنی‌ها و تحلیل داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس نسخه ۲۰ صورت گرفت. برای تحلیل مصاحبه‌های انجام گرفته، از روش تحلیل تفسیری استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان (افراد استفاده‌کننده از ایستگاه‌های مطالعه)

در جدول ۱ یافته‌های مربوط به اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان ارائه شده است. از نظر جنسیت، فراوانی پاسخگویان زن بیشتر از مرد بود.

در این پژوهش، دسته‌بندی گروههای سنی در گروه‌های زیر در نظر گرفته شد: گروه نوجوانی از سن ۱۱ تا ۲۰ سالگی، گروه بزرگ‌سالی از سن ۲۱ تا ۴۰ سالگی و گروه سنی میان‌سالی از سن ۴۱ تا ۶۵ سال (برک[1]، ۱۳۸۱). بر این اساس، افراد در گروه سنی ۲۱ تا ۴۰ سال، بیش‌ترین فراوانی را به خود اختصاص دادند و کم‌ترین فراوانی مربوط به افراد در گروه سنی ۱۱ تا ۲۰ سال بود.

در خصوص سطح تحصیلات، پاسخ‌گویان با مقطع تحصیلی دیپلم با بیش‌ترین فراوانی و پاسخگویان مقطع تحصیلی تحصیلات تکمیلی (ارشد و دکتری) کم‌ترین فراوانی را به خود اختصاص دادند.

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخگویان (n=۱۷۲)

متغیر		فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۷۶	۴۴/۲
	زن	۹۶	۵۵/۸
گروه‌های سنی	۱۱تا ۲۰ سال	۲۵	۱۴/۵
	۲۱ تا ۴۰ سال	۹۲	۵۳/۵
	۴۱ تا ۶۵ سال	۵۵	۳۲
سطح تحصیلات	زیردیپلم	۳۱	۱۸
	دیپلم	۵۵	۳۲
	کاردانی	۳۶	۲۰/۹
	کارشناسی	۲۷	۱۵/۷
	کارشناسی ارشد و دکترا	۲۳	۱۳/۴

1 . Berk

دفعات استفاده از ایستگاه مطالعه

در جدول ۲، توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس دفعات استفاده از ایستگاه مطالعه نمایش داده شده است. گزینه «هر زمان که با یکی از ایستگاه‌های مطالعه روبرو می‌شوم» با ۴۶/۵ درصد دارای بیش‌ترین و گزینه‌های روزانه و شش ماهی یک‌بار هر کدام با ۱/۲ درصد کم‌ترین فراوانی را داشتند.

جدول ۲. دفعات استفاده پاسخ‌گویان از ایستگاه مطالعه (n=۱۷۲)

دفعات استفاده	فراوانی	درصد
روزانه	۲	۱/۲
یک بار در هفته	۹	۵/۲
دو هفته یکبار	۹	۵/۲
سه هفته یکبار	۵	۲/۹
ماهی یکبار	۴۲	۲۴/۴
دو ماهی یکبار	۲۳	۱۳/۴
شش ماهی یکبار	۲	۱/۲
هر زمان که با یکی از ایستگاه‌های مطالعه روبرو می‌شوم	۸۰	۴۶/۵

بهترین مکان قرارگیری ایستگاه مطالعه از نظر پاسخ‌گویان

جدول ۳ حاکی از آن است که بهترین مکان قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه از نظر پاسخگویان به گزینه قرارگیری در پارک با ۲۹/۷ درصد تعلق گرفت و گزینه راه‌آهن با ۶/۴ درصد کم‌ترین میزان فراوانی را داشت. بیش از ۷۵ درصد پاسخگویان، مترو، پارک و پیاده‌رو را بهترین مکان‌ها برای استقرار ایستگاه‌ها اعلام کردند.

جدول ۳. بهترین مکان قرارگیری ایستگاه مطالعه از نظر پاسخ‌گویان

مکان قرارگیری ایستگاه مطالعه	فراوانی	درصد
راه‌آهن	۱۱	۶/۴
مترو	۳۸	۲۲/۱
پارک	۵۱	۲۹/۷
پیاده‌رو	۴۱	۲۳/۸
پایانه اتوبوس‌رانی	۳۱	۱۸

میزان مطالعه افراد در طول هفته (قبل و بعد از اجرای طرح ایستگاه مطالعه)

میزان مطالعه افراد در طول هفته (قبل و بعد از اجرای طرح) در جدول ۴ گزارش شده است. قبل از اجرای طرح ایستگاه مطالعه، گزینه مطالعه یک تا سه ساعت بیش‌ترین فراوانی را داشت (۵۴/۱ درصد) و گزینه بیش از پنج ساعت کمترین فراوانی را داشت (۳/۵ درصد). به بیانی دیگر، نزدیک به ۸۰ درصد پاسخگویان، پیش از اجرای طرح ایستگاه مطالعه، حدود سه ساعت یا کم‌تر از آن در هفته مطالعه می‌کردند.

بررسی میزان مطالعه بعد از اجرای طرح نشان داد که گزینه یک تا سه ساعت با ۴۷/۱ درصد هم‌چنان بیش‌ترین فراوانی را داشت و گزینه بیش از پنج ساعت با ۸/۱ درصد در رتبه آخر قرار گرفت. به عبارت دیگر، نزدیک به ۶۰ درصد پاسخگویان بعد از اجرای طرح ایستگاه مطالعه، سه ساعت یاکم‌تر از آن مطالعه می‌کردند. این آمار در مقایسه با همین میزان ساعت در پیش از اجرای طرح ایستگاه‌های یاد شده حدود ۲۰ درصد تفاوت را نشان داد که چشم‌گیر است.

جدول ۴. میزان مطالعه افراد در طول هفته (قبل و بعد از اجرای طرح ایستگاه مطالعه)

میزان مطالعه در هفته	قبل از طرح			بعد از طرح		
	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
کم‌تر از یک ساعت	۴۱	۲۳/۸	۲۳/۸	۲۰	۱۱/۶	۱۱/۶
یک تا سه ساعت	۹۳	۵۴/۱	۷۷/۹	۸۱	۴۷/۱	۵۸/۷
سه تا پنج ساعت	۳۲	۱۸/۶	۹۶/۵	۵۷	۳۳/۱	۹۱/۸
بیش از پنج ساعت	۶	۳/۵	۱۰۰	۱۴	۸/۱	۱۰۰

پرسش اول: تا چه حد افراد از منابع موجود در ایستگاه‌های مطالعه رضایت دارند؟

رضایت افراد استفاده‌کننده از کتاب‌های ایستگاه مطالعه در طیف پنج ارزشی لیکرت مورد پرسش قرار گرفت. با توجه به نرمال بودن متغیر مورد نظر، برای آزمون این فرضیه از آزمون پارامتری تی یک‌نمونه‌ای استفاده شد. با توجه به جدول ۵، سطح معناداری برای مؤلفه رضایت از محتوا کم‌تر از ۰/۰۵ بود (p= ۰/۰۱) و در نتیجه میانگین میزان رضایت از محتوا با میانگین ملاک (عدد ۳) تفاوت معناداری داشت و در جامعه بیش‌تر از سطح متوسط بود.

جدول۵. نتایج آزمون تی برای بررسی تفاوت بین میزان رضایت از محتوا با میانگین ملاک (۳)

متغیر	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	حد بالا	حد پایین
رضایت از محتوا	۲/۵۸۹	۱۷۱	۰/۰۱	۰/۰۹	۰/۱۷۰۸	۰/۰۲۳۰

پرسش دوم: تا چه حد افراد از محل قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه رضایت دارند؟

نتایج بررسی میزان رضایت افراد استفاده‌کننده از محل قرارگیری ایستگاه مطالعه در جدول ۶ ارائه شده است. با توجه به توزیع غیرنرمال این متغیراز آزمون ناپارامتری علامت[1] یک نمونه استفاده شد. یافته‌ها نشان داد سطح معناداری برای مؤلفه رضایت از مکان قرارگیری، کم‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ بود (p= ۰/۰۴) و میزان رضایت با میانگین ملاک (عدد ۳) تفاوت معناداری داشت، به‌نظر می‌رسد وضعیت محل قرارگیری این ایستگاه‌ها برای مردم تا حدی رضایت‌بخش بوده است (جدول ۶).

جدول۶. نتایج آزمون علامت برای میزان رضایت از محل قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه

متغیر	آماره z	سطح معناداری
رضایت از مکان قرارگیری	۲	۰/۰۴

1. Sign

پرسش سوم: تا چه حد مسؤولان اداره کتابخانه‌های عمومی شهرستان مشهد طرح ایستگاه مطالعه را موفق می‌دانند؟

برای پاسخ‌گویی به این پرسش، با کارشناسان ایستگاه مطالعه مصاحبه شد. در ابتدا نظر کارشناسان ایستگاه مطالعه در مورد نقش ایستگاه مطالعه در ترویج فرهنگ کتابخوانی پرسیده شد. ایشان پاسخ دادند که از سال ۱۳۹۲ با افتتاح ایستگاه‌های مطالعه شاهد امانت کتاب بوده‌ایم و از یک میلیون جلد کتابی که به استان خراسان رضوی تعلق گرفته، حدود هفتصد هزار جلد آن به ایستگاه‌های مطالعه برگشت داده نشده است. به اعتقاد آنان، همین امر تا حدودی می‌تواند نشان‌دهنده این باشد که ایستگاه‌های مطالعه توانسته‌اند مطالعه و استفاده از کتاب را در بین مردم رواج دهند. آن‌ها همچنین اظهار کردند که برای موفقیت بیش‌تر طرح ایستگاه‌های مطالعه در ترویج فرهنگ کتابخوانی، نیاز به زمان و تبلیغات زیاد است، با این وجود طرح یاد شده توانسته است به رواج فرهنگ کتابخوانی کمک کند و مردم در اوقات فراغت، بیش‌تر از گذشته به مطالعه بپردازند.

پرسش دوم مصاحبه، راجع به رضایت مردم از کتاب‌های ایستگاه مطالعه بوده و اینکه استقبال از کتاب‌ها به چه صورت بوده است. کارشناسان ایستگاه مطالعه معتقد بودند که کتاب‌ها توانسته‌اند تا حدودی رضایت افراد را جلب کنند. آن‌ها گفتند در کتاب‌های ایستگاه مطالعه به صورت مرحله به مرحله بازنگری می‌شد و کتاب‌های کم مخاطب شناسایی می‌شدند و گزارش آن در اختیار مسؤولان نهاد کتابخانه‌های عمومی مرکز (تهران) قرار می‌گرفت اما این بازنگری در مرحله ششم متوقف شد. به هر صورت، اجرای طرح تا همان مرحله با استقبال همراه بود.

در پرسش سوم مصاحبه، به نقش ایستگاه مطالعه در افزایش سرانه مطالعه پرداخته شد. کارشناسان ایستگاه مطالعه بیان کردند که چون در این زمینه کار پژوهشی انجام نشده است، نمی‌توان با قطعیت نظر داد اما با توجه به آمار امانت کتاب از این طریق، می‌توان گفت که طرح یاد شده تأثیر به‌سزایی در سرانه مطالعه داشته است.

در پرسش بعدی، نظر آن‌ها در مورد مکان قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه پرسیده شد و اینکه این مکان‌های قرارگیری تا چه حد توانسته است در جلب توجه افراد مؤثر باشد. طبق نظر کارشناسان ایستگاه مطالعه، مکان قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه در استفاده از آن، بسیار تأثیرگذار بوده است و با قرارگیری در مکان‌های شلوغ و پرتردد توانسته است توجه افراد را جلب کند. به باور ایشان، مکان قرارگیری تابع شرایط و ضوابطی بوده و با مطالعه اولیه انتخاب شده است که بر طبق آن شرایط و ضوابط، این ایستگاه‌ها مستقر شده‌اند. برخی از این شرایط و ضوابط به شرح ذیل است: محل تردد باشد، فضای انتظار هم در آن‌جا وجود داشته باشد، در مکان مسقف باشد تا از حوادث احتمالی دور بماند، و توسط دوربین‌های مداربسته نیز کنترل شود. آن‌ها در ادامه بیان کردند که بیش‌تر مکان‌های قرارگیری مناسب بوده‌اند و توانسته‌اند در جلب توجه افراد مؤثر باشند. برای نمونه در بیمارستان فارابی، ایستگاه مطالعه در اتاق انتظار اتاق عمل که همراهان بیمار، منتظر خروج بیمار خود هستند، مستقر شده است. طراحان اعتقاد داشته‌اند در آن زمان افراد برای رهایی از فشار روحی، به کتاب‌های ایستگاه مطالعه بیش‌تر توجه می‌کنند. در مقابل، باور آنان این بود که در برخی از مکان‌ها مانند فرودگاه، استقبال مناسبی از این طرح صورت نگرفته است و دلیل آن بیش‌تر به همکاری نکردن مسؤولان فرودگاه برای استقرار سازه ایستگاه مطالعه برمی‌گردد. با توجه به اظهارات بیان شده کارشناسان ایستگاه مطالعه، می‌توان گفت که این طرح از نظر آن‌ها تا حد زیادی توانسته به اهداف خود دست یابد و تأثیر به‌سزایی در افزایش میزان مطالعه شهروندان داشته باشد.

پرسش چهارم: اجرای طرح ایستگاه مطالعه، تا چه حد سبب ارتقای سطح مطالعه افراد شده است؟

به منظور بررسی نقش ایستگاه مطالعه در ارتقای سطح مطالعه و تفاوت آن با سطح متوسط از آزمون ناپارامتری علامت استفاده شد. یافته‌های حاصل از اجرای آزمون نشان داد سطح معناداری آزمون یاد شده کم‌تر از سطح خطای آلفا (۰/۰۵) بود، در نتیجه نقش ایستگاه‌های مطالعه در ارتقای سطح مطالعه افراد جامعه از سطح متوسط به طور معناداری بالاتر بود (جدول ۷).

جدول ۷. نتایج آزمون علامت برای بررسی مؤلفه ارتقای مطالعه

متغیر	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار	آماره z	سطح معناداری
ارتقای مطالعه	۳/۲۱	۰/۴۲	۰/۰۳۲	۶/۴۸	۰/۰۰

پرسش پنجم: آیا بین میانگین میزان مطالعه کاربران قبل و بعد از اجرای طرح تفاوت معنادار وجود دارد؟

به منظور **بررسی** تفاوت میان میانگین میزان مطالعه کاربران قبل و بعد از اجرای طرح از آزمون ناپارامتری ویلکاکسون استفاده شد. سطح معناداری آزمون (p= ۰/۰۰) کم‌تر از سطح خطای آلفا (۰/۰۵) به دست آمد، در نتیجه تفاوت معناداری بین میانگین میزان مطالعه افراد جامعه قبل و بعد از اجرای طرح ایستگاه مطالعه به نفع دومی تأیید شد (جدول ۸).

جدول ۸ نتایج آزمون ویلکاکسون برای مقایسه متغیر میزان مطالعه قبل و بعد از اجرای طرح

متغیر	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار	آمارهz	سطح معناداری
میزان مطالعه قبل از اجرای طرح ایستگاه مطالعه	۲/۰۱	۰/۷۵	۰/۰۵۷	۷/۸۷	۰/۰۰
میزان مطالعه بعد از اجرای طرح ایستگاه مطالعه	۲/۳۷	۰/۷۹	۰/۰۶۲		

پرسش ششم: آیا عوامل جمعیت‌شناختی، مانند جنسیت، سن و سطح تحصیلات در میزان استفاده از ایستگاه مطالعه نقش داشته‌اند؟

به‌منظور بررسی تفاوت میان پاسخگویان زن و مرد در خصوص میزان استفاده از ایستگاه مطالعه از آزمون ناپارامتری یومن‌ویتنی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که سطح معناداری برابر با ۰/۷۵ و بیش از سطح خطای آلفا (۰/۰۵) بود، بنابراین تفاوت معناداری بین میزان استفاده زنان و مردان جامعه از ایستگاه مطالعه وجود نداشت (جدول ۹).

جدول ۹. نتایج آزمون یومن‌ویتنی برای مقایسه میانگین میزان استفاده از ایستگاه مطالعه بر اساس جنسیت

متغیر	آماره z	آماره یومن ویتنی	سطح معناداری
میزان استفاده از ایستگاه مطالعه در میان مردان و زنان	۰/۳۱۲	۳۵۵۳/۰۰	۰/۷۵

تفاوت معنادار بین میزان استفاده از ایستگاه مطالعه در سطوح تحصیلی مختلف با استفاده از آزمون ناپارامتری کروسکال والیس مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های به‌دست آمده در سطح ۰/۰۵ نشان داد که میزان استفاده از ایستگاه‌های مطالعه در افراد با سطوح تحصیلی مختلف در جامعه مورد بررسی یکسان بود و تفاوتی در میزان استفاده از ایستگاه مطالعه در بین آنان وجود نداشت (جدول ۱۰).

همچنین، به منظور بررسی تفاوت معنادار میان میزان استفاده از ایستگاه مطالعه در گروه‌های سنی مختلف از آزمون ناپارامتری کروسکال والیس استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که سطح معناداری برابر با ۰/۵۲ و بیش‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ بود، در نتیجه فرض صفر مبنی بر نبود تفاوت معنادار بین میزان استفاده گروه‌های سنی مختلف جامعه از ایستگاه مطالعه پذیرفته شد (جدول ۱۰).

جدول۱۰. نتایج آزمون کروسکال والیس جهت بررسی میزان استفاده از ایستگاه مطالعه بر اساس سطوح تحصیلی و گروه‌های سنی مختلف

متغیر	آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری
میزان استفاده از ایستگاه مطالعه بر اساس سطوح تحصیلی	۶/۷۶۸	۴	۰/۱۴
میزان استفاده از ایستگاه مطالعه براساس گروه‌های سنی مختلف	۱/۲۷	۲	۰/۵۲

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که میزان رضایت افراد از کتاب‌های موجود در ایستگاه مطالعه بالاتر از حد متوسط بود، که این نتیجه با نتایج پژوهش حریری و دیگران (۱۳۹۴) همسو نبود. آنان به این نتیجه دست یافتند که منابع موجود در ایستگاه مطالعه در حد پایین‌تر از حد متوسط، انتظارات مراجعان را برآورده می‌کرد و کتاب‌های موجود در ایستگاه مطالعه در حد زیر متوسط اطلاعات کاربردی و مفید برای کاربران فراهم می‌کرد و ضعف در منابع از موانع استقبال و رضایت شهروندان محسوب می‌شد. به‌طور کلی میزان استقبال و استفاده از این ایستگاه‌ها رضایت‌بخش و زیاد نیست و تا رسیدن به حد مطلوب فاصله زیادی دارد و توجه مسؤولان امر را به فعالیت و ترویج و تبلیغ بیش‌تر و نیز نیازسنجی از جامعه، و بازنگری در منابع آن به منظور تدارک منابع مناسب در آنجا می‌طلبد. در همین راستا یافته‌های پژوهش مؤتمنی و دیگران (۱۳۹۱) نیز نشان‌دهنده این نکته است که فراهم‌آوری کتاب‌های مورد نیاز جوانان از مهم‌ترین عوامل حضور آن‌ها در کتابخانه است.

هم‌چنین میزان رضایت کاربران از محل قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه بالاتر از حد متوسط بود. در همین راستا یافته‌های پژوهش حریری و دیگران (۱۳۹۴) نشان داد که افراد وضعیت دسترسی به ایستگاه مطالعه را در حد پایین‌تر از متوسط برآورد کردند. به‌نظر می‌رسد مکان قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه بر میزان استفاده از آن‌ها و نیز میزان رضایت افراد از دسترس‌پذیری آن بسیار تأثیرگذار است و اگر در مکان‌های عمومی و پرجمعیت مستقر شود (پیاده‌روها و پارک‌ها)، با استقبال بیش‌تری روبرو می‌گردد.

بر طبق یافته‌های به‌دست آمده از طریق مصاحبه با مسؤولان اجرای طرح ایستگاه مطالعه در شهر مشهد، می‌توان گفت که کارشناسان ایستگاه مطالعه، این طرح را موفق ارزیابی کردند. این دیدگاه چون خودارزیابی مسؤولان اجرای طرح بوده است، شایدبه تنهایی خیلی قابل اتکا نباشد، ولی وقتی نتایج پژوهش‌های قبلی (مانند حریری و دیگران، ۱۳۹۴) با نتایج حاضر از نظر میزان رضایت و دسترس‌پذیری مقایسه شود، می‌توان به همین تأثیرگذاری طرح دست یافت. در عین حال، بعد از گذشت سه سال و توقف طرح در فاز ششم و به‌روز نشدن کتاب‌های آن، استقبال از کتاب‌ها کم شده است. به‌نظر می‌رسد که اگر کتاب‌ها به‌صورت منظم به‌روزرسانی شوند و در مکان‌هایی که بیش‌تر قابل رؤیت هستند، در دسترس قرار بگیرند، با استقبال بیش‌تری نیز روبرو شوند. اما نکته قابل توجه این است که اگر این طرح‌ها، دارای کتاب‌های تازه با موضوعات جذاب نباشند، برای مردم رغبت‌انگیز نخواهند بود. شاید با در نظر گرفتن فعالیت‌هایی مانند شعرخوانی، خواندن داستان کوتاه، خواندن قسمتی از یک کتاب جدید در کنار این ایستگاه‌ها بتوان بر جذابیت آن افزود.

بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان گفت که ایستگاه‌های مطالعه در ارتقای مطالعه افراد نسبتاً موفق عمل کرده‌اند و نقش آن‌ها در ارتقای میزان مطالعه، بالاتر از سطح متوسط بوده است. نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهش میرحسینی و بهرامی (۱۳۹۱) مطابقت دارد. نتایج پژوهش آنان نشان داد ایجاد کتابخانه تلفنی باعث افزایش سرانه مطالعه کودکان و نوجوانان شده بود. هم‌چنین محمد و دیگران (۲۰۱۲) به این نتیجه دست یافتند که ایستگاه‌های مطالعه در ترویج عادت مطالعه موفق بودند. به‌نظر می‌رسد که در دسترس قرار دادن کتاب و همگانی کردن آن در هر سطح و هر مکانی می‌تواند عامل مؤثری در ارتقای سطح مطالعه افراد باشد. اگرچه نقش ایستگاه‌های مطالعه در ارتقای سطح مطالعه افراد، بالاتر از سطح متوسط بوده است ولی فاصله آن تا سطح مطلوب، فاصله‌ای قابل توجه است. منطقی‌ترین راه برای رسیدن به سطح مطلوب، توجه بیش‌تر به این ایستگاه‌ها و سنجش نیازهای مراجعان و تدارک منابع بر مبنای آن نیازها است.

هم‌چنین نتایج نشان داد که که میانگین میزان مطالعه افراد با اجرای این طرح افزایش یافته بود و ایستگاه مطالعه در دستیابی به هدف ارتقای مطالعه افراد مؤثر بوده است. این افزایش میزان مطالعه در افراد جامعه پژوهش، به‌خوبی نشان‌دهنده تأثیر ایستگاه‌های مطالعه در ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی‌است. همان‌گونه که در قسمت‌های پیشین و در مقایسه نتایج پژوهش

حریری و دیگران (۱۳۹۴) با این پژوهش، مشاهده شد که میزان رضایت از منابع در دو طرح یاد شده با هم متفاوت بود و در جامعه این پژوهش میزان رضایت بیش‌تر بود. نظر به این که رضایت بیش‌تر به طور طبیعی میزان استفاده بیشتر را به همراه دارد، در نتیجه مشخص می‌شود که در طول طرح نیز تفاوت در این زمینه به‌وجود آمده است. به‌نظر می‌رسد که‌نزدیک بودن به کتاب‌ها و مشاهده مکرر آن‌ها، جذابیت کتاب‌ها، تنوع آن‌ها، یا چنین شیوه ترویجی،آن‌ها را به مطالعه بیش‌تر ترغیب کرده است. بنابراین ادعای موفقیت نسبی اجرای طرح معقول به‌نظر می‌رسد و تکمیل و ادامه آن با تلاش بیش‌تر و ایجاد تنوع در منابع به مسؤولان امر توصیه می‌شود.

نتایج نشان داد که میان زنان و مردان در استفاده از ایستگاه مطالعه تفاوت معناداری وجود نداشت. این نتیجه با پژوهش معرف‌زاده و ایرجی (۱۳۸۹) هم‌خوانی دارد اما درپژوهش ابو (۲۰۱۶) گزارش شد که زنان در مقایسه با مردان، ۲ الی ۳ ساعت در روز بیش‌تر مطالعه می‌کردند. به‌نظر می‌رسد یکی از دلایل عمده این تفاوت در نتایج پژوهش‌ها را بتوان در بافت فرهنگی کشورها جستجو کرد. به بیانی دیگر، در کشور ما به دلیل پایین بودن میزان مطالعه برای همه، تفاوت در میزان مطالعه بین زنان و مردان، به ویژه میزان مطالعه در افراد کاربر ایستگاه‌های مطالعه، مشاهده نمی‌شود. در همین راستا می‌توان به نبود تنوع موضوعی در منابع موجود در ایستگاه‌های مطالعه در کشور خودمان نیز اشاره کرد. شاید به دلیل نبود تنوع در حوزه‌های مورد علاقه زنان و مردان در کتاب‌های ایستگاه مطالعه، تفاوت معناداری میان زنان و مردان به‌دست نیامد.

بر اساس نتایج به‌دست آمده، بین افراد دارای سطوح تحصیلی مختلف در میزان استفاده از ایستگاه مطالعه تفاوت معناداری وجود نداشت. در همین راستا یافته‌های پژوهش نوکاریزی و دیگران (۱۳۹۳) نشان داد که رابطه‌ای بین میزان سواد و مدرک تحصیلی والدین با میزان استفاده کودکان از منابع کتابخانه وجود نداشت. ایستگاه‌های مطالعه به دلیل زیر پوشش قرار دادن افراد و اقشار مختلف جامعه، پذیرای مراجعان متفاوتی در سطوح تحصیلی مختلف هستند. به‌نظر می‌رسد نبود تفاوت در میزان استفاده از ایستگاه مطالعه سطوح تحصیلی متفاوت ناشی از این باشد که مخاطبان کتاب‌های ایستگاه مطالعه عامه مردم هستند، و کتاب‌های ایستگاه‌ها برای پاسخگویی به نیازهای عمومی آنان تهیه شده و عامه‌پسند است. در نتیجه کسی نمی‌تواند استفاده تخصصی از این منابع بکند. همین مسأله باعث استفاده کم و یکدست در بین همه اقشار می‌شود.

هم‌چنین نتایج نشان داد که میان گروه‌های سنی مختلف و میزان استفاده از ایستگاه مطالعه، تفاوت معناداری وجود نداشت. شاید یکی از دلایل نبود تفاوت معنادار بین گروه‌های سنی مختلف در استفاده از کتاب‌های ایستگاه مطالعه، به این دلیل باشد که افراد به دلیل شرایط قرارگیری ایستگاه‌های مطالعه که محل گذر هستند، مثلاً ایستگاه‌های مترو یا پایانه‌های اتوبوسرانی، وقت زیادی برای مراجعه به ایستگاه مطالعه ندارند. هم‌چنین یکی دیگر از دلایل نبود تفاوت معنادار بین گروه‌های سنی، ممکن است از یک سو، محتوای عمومی و تفننی کتاب‌های ایستگاه مطالعه و از سوی دیگر، نیازهای متنوع افراد گروه‌های سنی مختلف باشد. همین امر ممکن است باعث برابری استفاده از ایستگاه مطالعه در گروه‌های سنی مختلف شده باشد.

افزون بر آن‌چه گفته شد، یافته‌های پژوهش مشخص کرد که ایستگاه‌های مطالعه دارای مزایا و معایبی است، طبق نظر کارشناسان ایستگاه مطالعه از مزایای ایستگاه‌های مطالعه می‌توان به دسترسی بیش‌تر افراد جامعه به کتاب و رایگان بودن آن اشاره کرد و در مقابل دارای نقاط ضعفی مانند مفقود شدن و عدم بازگشت کتاب، عدم نظرسنجی از افراد جهت به‌روزرسانی و تعویض کتاب‌ها، نیز می‌باشد.

از پیشنهادهای کارشناسان برای استقبال بیشتر از طرح ایستگاه مطالعه می‌توان به این موارد اشاره کرد: گسترش تعداد ایستگاه‌های مطالعه در سطح شهر، تبلیغات بیش‌تر در جراید و نقاط مختلف شهر برای شناساندن طرح ایستگاه مطالعه، تنوع دادن بیش‌تر به کتاب‌های این ایستگاه‌ها.

محدودیت طرح ایستگاه مطالعه از نظر کارشناسان، مباحث مالی بود و بعد از آن نبود فرهنگ مناسب استفاده از کتاب‌های ایستگاه مطالعه هم از سوی استفاده‌کنندگان که کتاب‌ها را بعد از امانت، برنمی‌گردانند و هم از سوی برخی مسؤولان که مانع استقرار ایستگاه مطالعه در سازمان مربوط می‌شوند. به طور کلی با توجه به اظهارات بیان شده کارشناسان ایستگاه مطالعه، می‌توان گفت که این طرح از نظر آن‌ها تا حد زیادی توانسته به اهداف خود دست یابد و تأثیر به‌سزایی در افزایش میزان مطالعه شهروندان داشته باشد. به‌طور کلی نتایج این پژوهش حاکی از آن است که این طرح در صورت حمایت مستمر می‌تواند در ایجاد عادت مطالعه و ترویج آن در میان افراد جامعه نقش مثبتی داشته باشد.

در نهایت با توجه به نتایج حاصل از پژوهش، پیشنهادهای کاربردی زیر در راستای بهبود وضعیت ایستگاه‌های مطالعه و نقش آنها در ارتقای مطالعه شهروندان ارائه می‌شود:

۱. طرح ایستگاه مطالعه به عنوان شیوه‌ای سودمند برای ترویج فرهنگ کتابخوانی تداوم یابد و به آن به عنوان یک فرآیند دراز مدت و نه مقطعی توجه شود؛
۲. برای انتخاب کتاب‌ها از افراد جامعه، نیازسنجی شود و علایق آن‌ها مورد توجه قرار گیرد؛
۳. با نصب صندوق پیشنهادات در ایستگاه‌های مطالعه، نظرات افراد برای بهبود طرح جمع‌آوری شود؛
٤. پیشنهاد می‌شود مسؤولان هرچند یک‌بار اقدام به شناسایی نیازهای اطلاعاتی مراجعان کنند و در کنار تهیه کتاب‌های مختلف برای مراجعان به این موضوع توجه داشته باشند که هر یک از کتاب‌ها تا چه حد پاسخگوی انتظارات مراجعان به تناسب سن، جنسیت، وضعیت سواد و تحصیل آنان است؛
٥. با ایجاد مسابقات کتابخوانی بر پایه کتاب‌های ایستگاه مطالعه، توجه افراد به این کتاب‌ها بیشتر جلب شود.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

۱. پیشنهاد می‌شود این پژوهش در چند سال آینده که قدمت ایستگاه‌های مطالعه بیش‌تر شد و هم‌چنین در بین مردم جامعه بیش‌تر شناخته شد، دوباره تکرار شود تا وضعیت آن در دو پژوهش با هم مقایسه شود،
۲. از آن‌جا که مؤلفه رضایت از محتوای کتاب‌های ایستگاه مطالعه از دیدگاه اعضای نمونه، در سطح مطلوب نبود، پیشنهاد می‌شود در ارتباط با نیازهای اطلاعاتی افراد جامعه پژوهشی انجام شود تا بتوان کتاب‌های متناسب با علایق افراد انتخاب شود.

منابع

برک، لورا (۱۳۸۱). *روان‌شناسی رشد، از نوجوانی تا پایان زندگی*. ترجمه یحیی سیدمحمدی. تهران: ارسباران.

بنکدار، سروش (۱۳۹۴). بررسی میزان مطالعه شهروندان تهرانی. تهران: *پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات*.

پارکر، استفن (۱۳۸۲). جنبه‌هایی از برنامه‌ریزی توسعه کتابخانه. ترجمه علی شکویی، تهران: چاپار.

حریری، نجلا؛ اباذری، زهرا؛ و نصیری شفتی، رکسانا (۱۳۹۴). بررسی طرح ایستگاه مطالعه به عنوان اقدامی در جهت توسعه فرهنگی و اجتماعی از دیدگاه کاربران. *پژوهش‌های جامعه‌شناختی*، ۹ (۱)، ۱۶۳-۱۷۶.

حسینی، یعقوب (۱۳۸۲). آمارناپارامتریک: روش تحقیق و نرم‌افزار آماری SPSS 10. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ و حجازی، الهه (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: آگاه

صفوی، زینب (۱۳۹۳). کتابخوانی در مدار ایستگاه مطالعه (نگاهی به کتابخانه‌های کوچک عمومی رایگان). *فصلنامه تحلیلی پژوهشی کتاب مهر*، ۵(۱۴)، ۲۲-۳۳.

مرادی، فاطمه (۱۳۹۵). بررسی میزان همخوانی منابع موجود در ایستگاه های مطالعه با نیازهای اطلاعاتی مراجعان آنها در شهر بوشهر در سال ۱۳۹۵ . پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر.

معرف‌زاده، عبدالحمید؛ و ایرجی، شهرزاد (۱۳۸۹). بررسی عوامل ترغیب کننده و بازدارنده مطالعه در میان مراجعان کتابخانه‌های عمومی شهرستان ماهشهر. تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶ (۱)، ۱۴۳-۱۷۰.

مؤتمنی، علیرضا؛ همتی، امین؛ و مرادی، هادی (۱۳۹۱).شناسایی و اولویت بندی موانع جوانان در استفاده از خدمات کتابخانه‌های عمومی: مطالعه موردی شهرستان سمنان. تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۸(۴)، ۳۶۳- ۳۶۸

مؤمنی، منصور؛ و فعال قیومی، علی (۱۳۸۹). تحلیل‌های آماری با استفاده از اس پی اس اس. تهران: آگاه.

میرحسینی، زهره؛ و بهرامی، محمد (۱۳۹۱). بررسی میزان تأثیر کتابخانه تلفنی رنگین کمان شهرداری سمنان بر افزایش فرهنگ مطالعه کودکان و نوجوانان. *تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۸ (۱)، ۱۰۱-۱۱۵.

نوکاریزی، محسن؛ نارمنجی، سیدمهدی؛ و دهقانی، کلثوم (۱۳۹۳). ارتباط بین سرمایه فرهنگی والدین و میزان استفاده فرزندان از مواد کتابخانه‌ای کتابخانه‌های عمومی استان خراسان جنوبی. *تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۰ (۲)، ۳۴۹-۳۷۰.

واعظی، منصور (۱۳۹۰). طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور، (گزارش استان خراسان رضوی به سفارش فرهنگ عمومی کشور). فرهنگستان علوم اسلامی قم.

Abu, K.S. (2016). A case study on the reading habits of the central library users of Bharathidasan University. *International Journal of Innovative Knowledge Concepts*, 2(2), 1-4. Retrieved July 12, 2016, from https://ijikc.co.in/index.php/ijikc/article/view/137

Ahmed, S. (2015). Reading habits and attitudes of Umskal undergraduates. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 5(2), 189-207. Retrieved July 12, 2016, from http: //www.journals.aiac.org.au/index .php/IJALEL /article/view/2151

Kimberly, F.& Robinson, J. (2010). Daily routines in 22 countries: Diary evidence of average daily time spent in thirty activities. Technical paper. *Center forTime Use Research*. Retrieved September 5, 2016, from http://www.timeuse.org/sites/ctur/files/public/ctur_technical_paper/869/CTUR_Technical_Paper_2010-01.pdf.

Mohamed, M., Rahman, R., Tin, L.C., Hashim, H., Marof, H., Nasir, N., Zailani, N., Esivan, M., & Jumari, N. (2012). Reading behaviors of students in kolejDatinseriendon (KDSE). *International Journal of Education Management*, 26(4), 381-390. Retrieved November 10, 2015, from http://eric.ed.gov/?id=EJ987431

COPYRIGHTS
© 2021by the authors. Licensee SCU, Ahvaz, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)